

- уч. годов и проведении испытаний студентов в июне 1849 г. – ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 1. – Спр. 2981. – 136 арк.
11. Див.: [Подання членів Конференції КДА митрополиту Київському і Галицькому Філарету з проханням надати С. Гогоцькому звання ординарного професора. 9 вересня 1850 р.] – ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 3. – Спр. 411. – Арк. 1–3.
 12. Див.: Дело канцелярии г. попечителя Киевского учебного округа по Высочайшему повелению об учреждении в университетах особой кафедры педагогики. 23 ноября 1850 г. – 16 апреля 1852 г. – ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 16. – Спр. 612. – 22 арк.
 13. Владимирский-Буданов М. История императорского Университета Св. Владимира в царствование императора Николая Павловича / М. Владимирский-Буданов. – К., 1884.
 14. Див.: Дело канцелярии господина попечителя Киевского учебного округа о разрешении иметь особых профессоров для кафедр богословии и философии в Университете Св. Владимира. 5 мая 1859 г. – 30 сентября 1860 г. – ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 25. – Спр. 208. – 47 арк.
 15. Див.: Дело канцелярии господина попечителя Киевского учебного округа об утверждении ординарного профессора Университета Св. Владимира, статского советника Гогоцкого деканом историко-филологического факультета. 16 мая 1862 г. – 7 сентября 1862 г. – ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 28. – Спр. 213. – 5 арк.
 16. Див.: Дело канцелярии господина попечителя Киевского учебного округа об увольнении от службы ординарного профессора Университета Св. Владимира, действительного статского советника Сильвестра Гогоцкого за выслугою срока и о назначении ему пенсии. 26 сентября 1867 г. – 28 марта 1880 г. – ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 33. – Спр. 322. – 99 арк.
 17. Дело Управления Киевского учебного округа об оставлении заслуженного сверхштатного ординарного профессора Университета Св. Владимира Гогоцкого в настоящей должности еще на пять лет. 1883 г. – ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 49. – Од. зб. 82.

Maryna Tkachuk

SILVESTR HOGOTSKY: MATERIALS FOR BIOGRAPHY

The paper covers the key points of biography and philosophical works of Silvestr Hogotsky, a prominent Russian and Ukrainian philosopher from 19 century. Author firstly introduces previously unknown facts from the original archive documents.

УДК 1(477)

Завгородній Ю. Ю.

ВОЛОДИМИР ЛЕСЕВИЧ І ЙОГО ЗАЦІКАВЛЕННЯ СХОДОМ

У статті проаналізовано праці відомого українського філософа Володимира Лесевича (1837–1905), які стосуються сходознавчої тематики. Окрему увагу приділено проясненню витоків формування інтересу мислителя до Сходу в цілому і, зокрема, до бурятської культури.

У цій розвідці ми спираємося на розпочате нами дослідження зацікавленості буддизмом відомого українського філософа, публіциста і суспільного діяча другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Володимира Вікторовича Лесевича [1]. Разом із тим, намагатимемося розглянути раніше окреслений інтерес мислителя в ширшому контексті. Відтак нас цікавитиме те, як зацікавлення Сходом відображене у його житті та творчості.

Наскільки нам відомо, інтерес В. Лесевича до Сходу взагалі й до буддизму зокрема ще не ставав предметом спеціального наукового дослідження. Мабуть, першим, хто зауважив це зацікавлення мислителя (якщо не брати до уваги його сучасників), був Микола Анікеєв: «Пропагандаю містичних та ідеалістичних сторін індій-

ської філософії, – писав він у розвідці, опублікованій 1957 р., – займались і такі стовпи російського ідеалізму, як Вл. Соловйов, В. В. Лесевич та інші» [2, 133]. Пізніше це ж відзначила відома російська дослідниця індійської філософії Вікторія Лисенко: «Серед небуддологів, які писали про буддизм, мало не найбільш плодючим був філософ-позитивіст, близький до народницьких кіл, Володимир Вікторович Лесевич...» [3, 52–53]. Вона згадала чотири праці мислителя, присвячені буддійській тематиці [3, 288]. Його «значний інтерес до буддійської релігії», виявлений в «останні десятиріччя життя», відзначає (наводячи назви вже п'яти праць) й український історик вітчизняної філософії Марина Ткачук у статті «Лесевич», уміщеній у біобібліографічному словнику «Філософська думка в Україні»

[4, 121]. Про посилену увагу мислителя до Сходу, зокрема і до буддизму, побіжно згадано у кандидатській дисертації Богдана Матюшка, присвяченій еволюції філософського світогляду В. Лесевича [5]. Ось власне й усі відомості, знайдені нами у науковій літературі.

Натомість автори більшості довідкових видань, посібників і підручників із філософії та історії філософії, фахових праць, виданих в останні роки в Україні, Росії, Польщі, Німеччині, пишучи про філософські погляди В. Лесевича, взагалі не згадують про його сходознавчі зацікавлення [6–12]. Виявлена прогалина спонукає нас до спеціального дослідження предмета.

Сходознавча тематика у творчості В. Лесевича: бібліографічний аспект

У попередніх розвідках ми назвали і спробували проаналізувати вісім публікацій (статей і передмов) В. Лесевича у царині буддизмознавства, виданих у 1886–1902 рр. [1; 13, 63–64; 14, 70–71]. Проте відомість мислителю-позитивісту принесли філософські тексти, які, власне, і дали підстави для того, щоб характеризувати його як «першого і найвидатнішого російського емпіріокритика» [15, 46]. Більшість філософських творів і праць загальнонаукового характеру ввійшли до зібрання творів, три томи якого видано в Москві у 1915 р. 3-поміж них нам вдалося знайти сім, у яких тією чи іншою мірою наявна сходознавча тематика, а саме: 1) «Філософія історії на науковому ґрунті (нарис з історії культури XIX ст.)»¹ [16]; 2) «Новітня література позитивізму»² [17]; 3) «Перші провісники позитивізму»³ [18]; 4) «Листи про наукову філософію. Лист IV, Лист V»⁴ [19]; 5) «Про книгу О. О. Козлова»⁵ [20]; 6) «Розвиток песимізму в Індії»⁶ [21]; 7) «Експедиція в область психіатрії»⁷ [22].

Перша праця В. Лесевича, що стосувалася сходознавчої тематики, вийшла у 1869 р. (коли її авторові виповнилося 32 роки), остання – у 1886 р. Загалом же інтерес філософа до Сходу тривав близько тридцяти трьох років, або майже половину всього життя. Доволі цікавим виглядає факт першої буддизмознавчої публікації В. Лесевича – 1886 р., який засвідчив сконцентрованість загального сходознавчого інтересу мислителя на конкретній тематиці (буддизмі), що її він розроблятиме впродовж наступних шістнадцяти років. Якщо

зацікавлення сходознавчим матеріалом виникло у В. Лесевича задовго до його заслання у 1879 р. до Сибіру (міста Єнісейськ і Красноярськ), то публікації з буддизмознавчої тематики почнуть з'являтися лише після його повернення до європейської частини Російської імперії.

Витоки і формування інтересу В. Лесевича до сходознавства та буддизму

Звісно ж, цікаво було б дізнатися про причини посиленої уваги мислителя як до сходознавчої тематики загалом, так і до буддизму зокрема. Проте наразі, на жаль, ще бракує інформації, щоб дати вичерпну відповідь на це питання. Тож спробуємо висловити деякі міркування і припущення.

Цілком імовірно, що на формування інтересу В. Лесевича до Сходу могли вплинути кілька чинників, зокрема: участь у бойових діях на Кавказі у другій половині 1850-х рр., навчання у Санкт-Петербурзі в Академії Генштабу наприкінці 1850-х рр., знайомство із Григорієм Миколайовичем Потаніним (1835–1920) і Олександром Вікторівною Потаніною (1843–1893), Михайлом Петровичем Драгомановим (1841–1895) та Сергієм Федоровичем Ольденбургом (1863–1934), перебування на засланні у Сибіру, нарешті – захоплення позитивізмом.

Спробуємо розглянути деякі з цих фактів докладніше.

В. Лесевич і О. Потаніна

Євген Адольфович Ганейзер (1861–?), російський письменник, журналіст і перекладач польського походження, неодноразово згадує про знайомство В. Лесевича з Г. Потаніним – видатним ученим і суспільним діячем Російської імперії, який здійснив вагомий внесок «у комплексне вивчення Центральної Азії (Сибіру, Казахстану, Монголії й Китаю) у різних галузях науки: географії, фольклористики, етнографії, історії, ботаніки <...> ідеолога сибірського обласництва» [23] у доволі ґрунтовній і єдиній на сьогодні біографічній праці «В. В. Лесевич у листах і спогадах» [24], присвяченій українському філософу. З неї випливає, що В. Лесевич був у дружніх стосунках як із Г. Потаніним, так і з його дружиною О. Потаніною⁸. Відомо, що тривалий час

¹ Першодрук – у журналі «Отечественные записки» (1869, № 4).

² Першодрук – там само (1870, № 12).

³ Першодрук – там само (1873, № 12).

⁴ Першодрук – окремою книгою у 1878 р.

⁵ Першодрук – у часописі «Русская мысль» (лютий, 1888).

⁶ Першодрук – у журналі «Заря» (1885).

⁷ Першодрук – 1886 р.

⁸ О. Потаніна – дослідниця маловідомих частин Центральної Азії; перша жінка, яка стала членом Російського географічного товариства. Важливим для нашого викладу є і той факт, що у 1887 р. її наукову працю «Буряти» було відзначено Великою золотою медаллю Російського географічного товариства.

вони листувались і підтримували творчі та наукові контакти [24]. У «Дитячому збірнику», виданому В. Лесевичем у Санкт-Петербурзі у 1892 р., з-поміж інших творів було надруковано й нарис О. Потаніної «Дорджи, бурятський хлопчик». Як сам збірник, так і цей твір отримали багато схвальних відгуків, деякі з яких В. Лесевич розмістив наприкінці (у рекламному додатку) редакційного другого видання поеми Едвіна Арнольда «Світло Азії». Ось рядки одного з анонімних відгуків, уперше надрукованого в журналі «Детское чтение» у 1892 р.: «Нарис пані Потаніної «Дорджи, бурятський хлопчик» посідає проміжне місце між статтями науковими і белетристичними. Прекрасною і правильною мовою авторка знайомить читачів із бурятським життям... <...> читачі знайдуть у начерках пані Потаніної опис бурятських улусів, лам, бурханів, бурятського етикету, молінь, домашнього навчання тощо. Нарис цей – один із найкращих у книзі» [25, 8]. Публікацію В. Лесевичем начерку О. Потаніної можна розглядати як один із перших фактів (а можливо, і перший) популяризації знань про бурятську культуру українським інтелектуалом. Але цим інтерес філософа до Бурятії не вичерпується.

В. Лесевич і Г. Потанін

13 лютого 1902 р. учений пише у листі до Г. Потаніна: «Я й досі у борю перед бурятами [курсив мій – Ю. З.]. Я з радістю подарував би їм мій переклад буддиського катехізісу Субхадри Бікшу. Якщо Ви зможете надрукувати його в Іркутську на користь будь-чого буддисько-бурятського, то я буду дуже радий. Якби Ви написали хоча б коротеньку передмову, це додало б ваги виданню» [24, 75]. Нині, на жаль, іще не відомо, чи побачив світ згаданий буддиський катехізіс в Іркутську і чи докладав зусиль до його видання Г. Потанін. Проте ці кілька рядків – досить виразне свідчення тривалого інтересу В. Лесевича до бурятської культури, який іще потребує детальнішого вивчення.

Досить важливою, хоча і дещо несподіваною є оцінка відомого професора-буддолога Василя Павловича Васильєва (1818–1900) зустрічі з В. Лесевичем, яка відбулася у Санкт-Петербурзі наприкінці XIX ст. (точної дати Є. Ганейзер не наводить). Про цю зустріч В. Лесевич повідомляє Г. Потаніну так: «Прізвища мого він не дочув і через тиждень на засіданні географічного товариства вплатив у свою доповідь оповідь про те, що до нього приходив бурят [тобто В. Лесе-

вич! – Ю. З.], який хоче видати книжку про життя і твори Дорджи Банзарова. Що цей бурят сповнений найхибніших ідей: вважає всі землі у Забайкаллі бурятськими...» [24, 88]. Наведені рядки не тільки переконливо засвідчують серйозність інтересу до бурятського народу та його культури у В. Лесевича, а й ставлять чимало питань, на більшість із яких, знову ж таки, ще нема відповіді: що спричинило таке зацікавлення? чи робив В. Лесевич щось для того, аби видати згадану книжку? чому саме він хотів опублікувати твори Д. Банзарова (1823–1855) – першого бурятського ученого-етнографа і сходознавця?

В. Лесевич і С. Ольденбург

Про знайомство В. Лесевича з С. Ольденбургом поки що відомо не так багато. Наприклад, у Києві в Інституті рукопису зберігається поштова листівка від 18 березня 1891 р., адресована С. Ольденбургом В. Лесевичу. З її змісту випливає, що В. Лесевич звертався до відомого фахівця-сходознавця (індолога і буддолога) за консультацією. С. Ольденбург відповідає йому, називаючи по одній праці таких авторів, як V. A. Smith, E. Senart, S. Levi, A. Weber¹, і зазначаючи при цьому, що «до першої та четвертої доводиться ставитись обережно» [26]. Також варту уваги деякі відомості з анонсу «Від видавництва»², який супроводжує кожен із трьох виданих томів зібрання творів В. Лесевича: «До першого і другого томів увійдуть статті з питань філософії, до третього – статті загальнонаукового характеру, до четвертого – літературно-критичні й до п'ятого – статті з фольклору та дослідження релігійних учень. До п'ятого ж тому буде додано також статтю С. Ф. Ольденбурга, присвячену фольклористичним працям В. В. Лесевича» [27, 5]. На превеликий жаль, останні два томи не було видано. Проте зміст анонса засвідчує, що і через десять років після смерті В. Лесевича С. Ольденбург пам'ятав про нього і був добре обізнаний із певною частиною його праць.

Дослідження релігійних учень і фольклористика – ще два довготривалі та серйозні зацікавлення українського філософа. Наприклад, Є. Ганейзер, цитуючи лист В. Лесевича до Г. Потаніна від 1902 р., надає доволі промовисте свідчення поважного ставлення мислителя до своїх наукових інтересів: «Заради фольклору я вивчив голландську і тепер маю дещо з їхньої багатой фольклорної літератури» [24, 78]. Але про це захоплення відомо найменше.

¹ Назви праць написано нерозбірливо.

² Видавницею була Ю.В. Леонтович – очевидно, донька В. Лесевича [28]. Усі три томи було видано «Книгоиздательством писателей в Москве» – першим «самвидавком» письменників Росії, організованим у 1911–1912 р. Головою об'єднання до 1918 р. був відомий російський радянський письменник, літературознавець, критик Вікентій Вікентійович Вересаєв (Смідович) (1867–1945) [29; 30].

Зміст праць В. В. Лесевича, повністю чи частково присвячених сходознавчій тематиці

По-своєму важко, але водночас цікаво аналізувати філософські та наукові праці В. Лесевича, у яких наявна сходознавча тематика. Важко тому, що він не залишив концептуально завершених праць, присвячених сходознавству (цикл буддизмознавчих статей до уваги не беремо). Відтак доводиться мати справу лише з окремими фрагментами, підпорядкованими різному тематичному спрямуванню тієї чи іншої праці. Цікаво тому, що, попри певну фрагментарність, творчий доробок В. Лесевича дає змогу з'ясувати ставлення філософа до сходознавчого матеріалу.

Одне з найважливіших і концептуальних тверджень мислителя, яке засвідчує його позитивну оцінку східної філософії в цілому і розуміння необхідності її викладання в університетах, знаходимо у рецензії на книжку «Нариси з історії філософії. Поняття філософії й історії філософії. Філософія східна» київського філософа та історика філософії Олексія Олександровича Козлова (1831–1901). У цій рецензії В. Лесевич пише: «Про “філософію східну” ми поширюватися не станемо; тільки зазначимо, що співчутливо ставимося до думки автора – включити її до історії філософії. Дуже бажано, щоб східну філософію і надалі не вилучали з курсів» [20, 628]. Водночас наведена цитата видається доволі промовистою на тлі поширеної в тогочасній Росії недооцінки східної філософії, нав'язаної поглядами Г. В. Ф. Гегеля, який визнавав начала власне філософії лише на Заході [31, 92]. Проте слід зауважити, що включити східну філософію до історії філософії – ще не означає адекватно її представити. Здається, це також усвідомлював і В. Лесевич, коли зауважував: «За умови знайомства з англійською мовою вона [тобто східна філософія – Ю. З.] може бути оброблена значно докладніше, ніж це зроблено у п. Козлова, а за іншої точки зору виявиться, звісно ж, і значно повчальнішою» [20, 628]. Як бачимо, мислитель, маючи здібність і готовність вивчати європейські мови (наскільки відомо, він володів українською, російською, англійською, французькою, німецькою, польською, італійською, голландською, латиною, грецькою, провансальською), сподівався, мабуть, що отримати відповідне уявлення про східну філософію можна і без знання східних мов. Подібні рецидиви «європоцентризму», за якими часто-густо приховується зневажливе або упереджене ставлення до східної філософії, трапляються і сьогодні. Спробуємо після такого

своєрідного методологічного і загального вступу перейти до конкретного розгляду В. Лесевичем східного матеріалу. При цьому, за можливості, дотримуватимемося хронологічного принципу¹.

У розлогій статті «Філософія історії на науковому ґрунті», першій відомій публікації зі зверненням до східного матеріалу, В. Лесевич побіжно згадує Будду і буддизм з-поміж інших прикладів «супранатуральних одкровень», які, згідно з Огюстом Контом, належать до «початкового (теологічного)» [16, 32]² стану розумової діяльності людини: «Останнє з них завершилося в Аравії за посередництва Магомеда. Із раніших нам відомі одкровення: Зороастра, Шак'ямуні (Будди) та ін. Буддійське і досі ще квітне у більшій частині Азії й налічує сотні мільйонів своїх послідовників» [16, 33]. Далі, характеризуючи «метафізичний стан», В. Лесевич звертається до кількох давньосхідних традицій. Ось що він пише: «Яким був метафізичний рух у єгиптян, халдеїв, фінікіян – цих прабатьків нашої цивілізації – ми не знаємо, але добре відомо, що у середовищі арійського політеїзму, в індійців і греків цей рух був блискучий. Індійська метафізика, яка не поширилася далі за береги Гангу, не має для нас значення. Ми повинні звернути увагу на грецьку метафізику і схоластику та новітню філософію, що перебувають по відношенню до неї у стані філіації» [16, 35]. Як бачимо, з одного боку, давньосхідні цивілізації не потрапляють до метафізичних через тогочасний брак наукових знань про них, а з іншого, навіть визнання індійської метафізики не дає можливості її розглядати докладніше, оскільки її виключено із загальноєвропейського процесу розумової діяльності людини.

У праці «Новітня література позитивізму» В. Лесевич здійснює огляд зазначеної літератури, нерідко вдаючись до розлогих цитат, які подекуди сягають сторінки і більше. При цьому думки цитованих авторів він не завжди супроводжує власними коментарями. Проте у його зверненнях до статей філософа, філолога, учня О. Конта, французького автора Еміля Літтре (1801–1881) знаходимо судження Лесевича щодо розвитку міфу. Порівнюючи міф про відкриття вогню в давній Індії та Греції, мислитель віддає перевагу останньому варіанту: «... якщо в Індії він залишився тим, чим був і у давнину, у Греції натомість розвинувся у геніальний міф, який містив у собі певні філософські й релігійні погляди на долі людського роду та його розвиток» [17, 104]. Відчувається, що філософ у цілому поділяє і загальну логіку наведених уривків

¹ Звертаючись до сходознавчого матеріалу, ми передусім надаватимемо перевагу індійській релігійній і філософській думці.

² Цікаво, що В. Лесевич, ведучи мову про відомий закон О. Конта, говорить не про три «стадії», як зазначено у російськомовних перекладах («теологічна, або фіктивна, стадія; метафізична, або абстрактна, стадія; позитивна, або реальна, стадія» [32, 248]), а про три «стани: початковий (теологічний), перехідний (метафізичний) й остаточний (науковий чи позитивний)» [16, 32].

зі статей Е. Літтре, які вирізняються європоцентричним ставленням до Сходу [17, 104–106].

Досить розлога стаття В. Лесевича «Перші провісники позитивізму» містить дещо виразнішу оцінку індійської філософії та науки. На його думку, останні не включено до історії розвитку європейської думки не тільки через відсутність доказів впливу індійської філософії на грецьку: «... після досліджень Целлера, який вичерпав це питання, не варто вже шукати походження цих грецьких абстракцій так далеко» [18, 146–147]. Головне, що «жодна із шести систем індійської філософії не вільна від упокорення Ведам як вищому авторитетові» [18, 148], а отже, має витoki у супранатуральному походженні, яке веде нас до теологічної (початкової) стадії. Натомість остаточно, позитивна, стадія лише спирається на ті певні паростки, наявні у метафізичній стадії, які згодом і сприятимуть появі європейської науки. До таких знань, які з'явилися «вперше тільки у греків, й особливо в італійських греків», В. Лесевич відносить передусім розвиток «могутнього допоміжного засобу – обчислення», а також наполегливість «у дослідженні незалежно від впливу супранатуралістичного світоспоглядання» [18, 148–149].

Докладна праця В. Лесевича «Експерсія в галузь психіатрії» також містить важливу для нас думку: «Яскраво виражений у буддизмі містицизм, що пригнічує життя, був красномовною ознакою занепаду арійського духу в Індії» [22, 148–149]. Ця цитата переконливо свідчить про негативне ставлення українського філософа-позитивіста не тільки до містицизму, а й до буддизму – через його, як вважав мислитель, найбільшу в індійській філософії схильність до супранатурального досвіду.

Висновки

Спроба дослідити інтерес В. Лесевича до Сходу аж ніяк не вичерпується цією розвідкою. Проте вона дає змогу окреслити шляхи подальшого вивчення зацікавленості українського філософа сходознавчою тематикою. Насамперед потребують уваги архівні матеріали як В. Лесе-

вича, так і Г. Потаніна, О. Потаніної, С. Ольденбурга. Видається необхідним встановити перелік праць В. Лесевича, присвячених релігієзнавчій та фольклористичній тематиці, для подальшого їх аналізу. Вимагають прояснення і витoki зацікавленості мислителя бурятською культурою. Поки що не відомо, чи залишив він, усе ж таки, праці з бурятської тематики і в чому власне полягав його борг перед бурятами.

Разом із тим здійснений огляд праць В. Лесевича дає підстави дещо переглянути традиційні уявлення про його інтелектуальну спадщину. Зокрема, не знаходить свого підтвердження теза М. Анікеєва про те, що В. Лесевич займався «пропагандою містичних та ідеалістичних сторін індійської філософії». Як з'ясовано, індійську релігійно-філософську думку, як і давньосхідну в цілому, український філософ критикував із позитивістських позицій. Позитивізм, посунувши гегельянство, власне демонстрував у тогочасній Європі та Російській імперії новий, по-своєму більш витончений різновид європоцентризму. Не виключено, що В. Лесевич у своєму ставленні до індійської, а також китайської філософії зазнав таки і впливу Гегеля, бо веде мову лише про давньосхідну філософську думку, не згадуючи про середньовічну або новочасну. Водночас можна помітити і певні зрушення у його поглядах, які вперше трапляються у рецензії на працю О. Козлова. Вони стосуються розуміння необхідності вивчати східну філософію в університетах. Щоправда, при цьому не пояснено, що саме слід розуміти під східною філософією. Не виключено, що такі зрушення спричинені серйозним інтересом мислителя до буддизму. Проте порівняння згаданих філософських і загальнонаукових праць В. Лесевича з циклом його статей із буддизмознавства є завданням наступної розвідки.

У будь-якому разі, сходознавчі зацікавлення В. Лесевича, які збагачують наше уявлення про особливості інтелектуальних процесів у житті Російській імперії другої половини ХІХ – початку ХХ ст., а відтак і України, заслуговують на те, щоб їх і надалі ґрунтовно вивчали.

1. Див.: Завгородній Ю. Ю. В. В. Лесевич и его интерес к буддизму / Ю. Ю. Завгородний // Третьи Торчиновские чтения. Религиоведение и востоковедение : [материалы научной конференции. Санкт-Петербург, 15–18 февраля 2006 г. / Сост. и отв. ред. С. В. Пахомов]. – СПб. : Издательство Санкт-Петербургского университета, 2006. – С. 150–156; Завгородній Ю. Ю. В. В. Лесевич (1837–1905) і його цікавість Сходом: перші спроби дослідження / Ю. Ю. Завгородній // Цирендоржівські читання. Тибетська цивілізація та кочові народи Євразії : кроскультурні контакти : [зб. наук. ст.]. – К. : МП «Леся», 2008. – С. 245–261.
2. Анікеєв Н. П. Об истории индийской философии / Н. П. Анікеєв // Вопросы философии. – 1957. – № 2. – С. 128–137.
3. Лысенко В. Г. Ранняя буддийская философия / В. Г. Лысенко // Лысенко В. Г., Терентьев А. А., Шохин В. К. Ранняя буддийская философия. Философия джайнизма. – М. : Изд. фирма «Восточная литература», 1994. – С. 7–310.
4. Ткачук М. Лесевич Володимир Вікторович / М. Ткачук // Філософська думка в Україні : біобібліографічний словник. – К. : Університетське видавництво «Пульсар», 2002. – С. 120–121.
5. Див.: Матюшко Б. К. Еволюція філософських поглядів В. Лесевича: дис. на здобуття наук. ступ. к. філос. н. / Б. К. Матюшко. – К., 2005. – 191 с.
6. Див.: Жуков В. Н. Лесевич / В. Н. Жуков // Русская философия : словарь [под общей редакцией М. А. Маслина]. – М. : Республика, 1995. – С. 264–265.

7. Див.: Горський В. С. Історія української філософії : Курс лекцій / В. С. Горський. – К. : Наукова думка, 1996. – С. 204–207.
8. Див.: Огородник І. В., Русин М. Ю. Лесевич В. В. / І. В. Огородник, М. Ю. Русин // Українська філософія в іменах : Навчальний посібник [за ред. М. Ф. Тарасенка]. – К. : Либідь, 1997. – С. 166–167.
9. Див.: [Б. а.] Лесевич // Философы России XIX–XX столетий : биографии, идеи, труды [ведущий автор, составитель и главный редактор П. В. Алексеев]. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Академический проект, 1999. – С. 458–459.
10. Aleksandrowicz M. Lesiewicz / M. Aleksandrowicz // Powszechna Encyclopedia Filozofii. – Lublin : Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, 2005. – Tom 6. Kł–Mc. – S. 335–336.
11. Новиков Н. Социология в России. II. Исходные ориентации и постановки проблем (конец 1860-х – начало 1880-х годов) (Глава из книги: Nikolaj Novikov. Die Soziologie in Russland. Ihre instkutionelle Entwicklung von den Anfängen bis zur Oktoberrevolution 1917. – Wiiesbaden, 1988). – [Електронний документ]. – Режим доступу: http://www.ecsocman.edu.ru/images/pubs/2006/03/18/0000273167/Rubezh_5_-_003-45.pdf. – Назва з екрана.
12. Стейла Д. В поисках «научного мировоззрения»: соображения о русском махизме / Д. Стейла // Вопросы истории, естествознания и техники. – 1994. – № 1. – С. 44–59. [Електронний документ]. – Режим доступу: <http://www.ihst.ru/projects/sohist/papers/viet/1994/1/44-59.pdf> – Назва з екрана.
13. Завгородній Ю. Ю. Вивчення індійської філософії в Україні (1840–1980 роки) : до постановки питання / Ю. Ю. Завгородній // Філософська думка. – 2006. – № 1. – С. 56–70.
14. Завгородній Ю. Ю. Изучение индийской религиозно-философской мысли в Украине : опыт прошлого и современное состояние / Ю. Ю. Завгородній // Индийские исследования в странах СНГ : материалы научной конференции. – М. : Институт востоковедения РАН, 2007. – С. 67–85.
15. Ленін В. І. Матеріалізм і емпіріокритицизм / В. І. Ленін // Ленін В. І. Повне зібрання творів. – К. : Видавництво політичної літератури України, 1971. – С. 7–354.
16. Лесевич В. В. Философия истории на научной почве (очерк из истории культуры XIX века) / В. В. Лесевич // Лесевич В. В. Собрание сочинений. – М. : Книгоиздательство писателей в Москве, 1915. – Том первый. Статьи по философии. – С. 9–45.
17. Лесевич В. В. Новейшая литература позитивизма / В. В. Лесевич // Лесевич В. В. Собрание сочинений. – М. : Книгоиздательство писателей в Москве, 1915. – Том первый. Статьи по философии. – С. 136–193.
18. Лесевич В. В. Первые провозвестники позитивизма / В. В. Лесевич // Лесевич В. В. Собрание сочинений. – М. : Книгоиздательство писателей в Москве, 1915. – Том первый. Статьи по философии. – С. 136–193.
19. Лесевич В. В. Письма о научной философии / В. В. Лесевич // Лесевич В. В. Собрание сочинений. – М. : Книгоиздательство писателей в Москве, 1915. – Том первый. Статьи по философии. – С. 457–647. [Лист IV. – С. 496–505, Лист V. – 506–516].
20. Лесевич В. В. О книге А. А. Козлова / В. В. Лесевич // Лесевич В. В. Собрание сочинений. – М. : Книгоиздательство писателей в Москве, 1915. – Том второй. Статьи по философии. – С. 624–628; Див. також: Лесевич В. В. [Рец. на кн. : А. А. Козлов. Очерки из истории философии. Понятие философии и история философии. Философия восточная. – К., 1887.] – Институт рукопису Національної бібліотеки ім. В. Вернадського [далі – ІР НБУВ]. – Ф. 214. – № 3. – Арк. 12.
21. Лесевич В. В. Развитие пессимизма в Индии [Рец. на кн. : М. Straszewski. Powstanie i rozwój pesymizmu w Indyach. – Krakow, 1884] / В. В. Лесевич // Лесевич В. В. Собрание сочинений. – М. : Книгоиздательство писателей в Москве, 1915. – Том третий. Статьи общенаучного характера. – С. 511–515.
22. Лесевич В. В. Эскурсия в область психиатрии / В. В. Лесевич // Лесевич В. В. Собрание сочинений. – М. : Книгоиздательство писателей в Москве, 1915. – Том третий. Статьи общенаучного характера. – С. 524–604.
23. Шиловский М. В. Полнейшая самоотверженная преданность науке : Г. Н. Потанин. Биографический очерк / М. В. Шиловский. – Новосибирск: Изд. дом «Сова», 2004. [Електронний документ]. – Режим доступу: <http://history.nsc.ru/kapital/project/potantin/index.html> – Назва з екрана.
24. Див.: Ганейзер Е. В. В. Лесевич в письмах и воспоминаниях / Е. Ганейзер // Голос минувшого. – 1914. – № 8. – С. 44–96.
25. Отзывы печати о «Детском сборнике» // Арнольд Э. Свет Азии : [перевод А. Анненской, под ред. В. Лесевича. С его же предисловием и введением, редактированным им же]. – Изд. вт., илл. – СПб., типография и литография В. А. Тиханова, 1893. – С. 3–8.
26. Ольденбург С. Ф. Поштівка до В. В. Лесевича від 18.3.1891. – ІР НБУВ – Ф. 214. – № 17. – Арк. 1; От издательницы // Лесевич В. В. Собрание сочинений. – М. : Книгоизд-во писателей в Москве, 1915. – Том первый. Статьи по философии. – С. 5.
27. Див.: Вересаев В. Н. К. Михайловский. [Електронний документ]. – Режим доступу: http://az.lib.ru/w/weresaev_w_w/text_0360.shtml – Назва з екрана.
28. Вересаев В. В. Литературные воспоминания. [Електронний документ]. – Режим доступу: <http://lyrica.crimea.edu/pi/weresaev/vere.html>. – Назва з екрана.
29. Шияняк Г. И. Первое самоиздательство писателей в России (По материалам воспоминаний Н. С. Клестова (Ангарского)). [Електронний документ]. – Режим доступу: www.rumchten.rsl.ru/2005/ru/upload/doc/1106211745.doc – Назва з екрана.
30. Гегель Г. В. Ф. Лекции по истории философии / Г. В. Ф. Гегель // Гегель Г. В. Ф. Сочинения. – М.–Л. : Партийное издательство (Политиздат), 1932. – Т. IX. Кн. первая. – XXVIII+313 с.
31. Конт О. Дух позитивной философии : слово о положительном мышлении / О. Конт. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2003. – 256 с.

Yuriy Zavorodnyi

VOLODYMYR LESEVYCH (1837–1905) AND HIS INTEREST IN THE ORIENT

The article deals with the analysis of the Oriental Studies by Volodymyr Lesevych (1837–1905), a prominent philosopher of the second half of the 19th – the beginning of the 20th centuries. Author reveals the biographical aspects in the story of the philosophers' Oriental studies and identifies a positivistic perspective of Lesevich's research. Special attention is given to Lesevich's engagement to Buryat culture inquiry (e.g. correspondence and acquaintance with S. Oldenburg, H. and A. Potanin).